

مروری بر آثاری که در زمینه موسیقی جنگ و انقلاب ساخته شدند

نت‌های جنگ

بیش از ۳۰ سال از قصه جنگ ایران و عراق می‌گذرد، دوران خون و آتش و سلحشورانی که پا در میدان‌های جنگ هشت ساله ایران گذاشتند. سخن گفتن و بیان خاطرات از آن دوران بسیار است اما این رویداد مهم تاریخی، بی ارتباط با حوزه فرهنگ و هنر نبود و سبب شده آثار متفاوت و بسیاری در حوزه‌های مختلف هنری خلق شود که در این میان حوزه موسیقی نقش پررنگ‌تری داشته چرا که اثرگذاری بیشتری هم داشته که در ادامه به آثار ماندگاری که در این زمینه تولید شده است اشاره می‌کنیم:

■ کجایید ای شهیدان خدایی

هوشنگ کامکار، سرپرست گروه کامکار کارهای بسیاری آهنگسازی کرده است اما سرود زیبای «کجایید ای شهیدان خدایی» یکی از آثار ماندگار موسیقی ایران است با صدای بیژن کامکار و آهنگسازی هوشنگ کامکار که به مناسبت سوم خرداد و آزادسازی

خرمشهر ساخته شد و بنا به گفته خواننده این اثر «این آهنگ در یک فضا و شرایط خاص در دوران دفاع مقدس و انقلاب ساخته شد و در خاطره‌ها هم ماند و در زمان جنگ در نسخه‌های متعددی توزیع شد. کارهایی که به گفته بیژن کامکار نه سفارشی بود و نه دستوری و تنها جوش و خروش درونی بود. به گفته او نخستین سرود جنگ را در حالی ساختیم که هنوز مردم جنگ را باور نداشتند و این آهنگ (کجایید ای شهیدان خدایی) در زیرزمین وزارت ارشاد و با کمترین امکانات ساخته شد. این قطعه روی غزل معروف مولانا در دیوان شمس در دستگاه ماهور است که هوشنگ کامکار در سال ۱۳۵۸ آن را ساخت و به همکاری ارکستر سمفونیک تهران به رهبری حشمت سنجری اجرا شد.

■ ممد نبودی...

صدای غلام کویتی پور یکی از صداهایی است که با سرود دفاع مقدس گره خورده است. گرچه هنرمندان بسیاری قطعه «ممد نبودی ببینی شهر آزاد گشته خون یارانت پر ثمر گشته» را خوانده‌اند و این شعر خاطره‌انگیز بارها و بارها از

رادیو و تلویزیون شنیده شده است اما انگار با صدای غلام کویتی پور با آن آشنا شده‌ایم و جواد عزیزی به یاد محمد جهان‌آرا از سرداران نامدار جنگ سرود که زاده خرمشهر و فرمانده سپاه این شهر بود اما بعد از آزادسازی خرمشهر حسین فخری مهرزم شهید جهان‌آرا این سرود را نخستین بار بر سر منارارش خواند و بعد از آن کویتی‌پور با بهره‌گیری از فضای نوحه‌های منطقه بوشهر و شروه‌خوانی‌های آن منطقه خواند.

■ خجسته باد این پیروزی

احمدعلی راغب آهنگسازی است که با قطعه «خجسته باد این پیروزی» گره خورده است. از نام این اثر می‌توان این گونه تصور کرد که این سرود به چه مناسبتی ساخته شده است. «خجسته باد این پیروزی» از دیگر آثار ملی و

ارزشی است که به سفارش رادیو و به مناسبت آزاد سازی خرمشهر در عملیات دفاع مقدس ساخته است. خواننده این کار محمد گلریز است و اشعار آن به سروده زنده یاد حمید سبزواری. یک مارش نظامی در دستگاه بیات ترک که صبح روز سوم خرداد سال ۶۱، بعد از خبر به یاد ماندنی «خونین‌شهر، شهر خون آزاد شد»، این سرود با مطلع «از صلابت ملت و ارتش و سپاه ما/ جاودانه شد از فروغ ظفر پگاه ما» برای اولین بار از رادیو پخش شد و تا امروز هم زمزمه می‌شود.

■ دایه دایه وقت جنگه

رضا سقای خواننده مشهور و پرآوازه موسیقی لری بود. صدایی که سوز آن همیشه در ذهن مخاطب است، او خواننده قطعه ماندگار و نوستالژیک «دایه دایه وقت جنگه» است. با وجود آنکه سال‌های بسیار از تاریخ تولید آن می‌گذرد همچنان نو و شنیدنی است و شاید خاصیت این قطعه در همون خالص بودن این اثر باشد. این کار که در قالب موسیقی فولک ایران و منطقه لرستان است به آهنگسازی مجتبی میرزاده است که البته پیش از انقلاب ساخته شد اما با تنظیمی جدید سقایی آن را خوانده و لحن حماسی آن یادآور جنگ ایران و عراق است و برای نسل‌های دیروز و امروز شنیدنی است.

■ مادر برام قصه بگو

دهه‌های ۷۰-۶۰ این سرود را خیلی خوب به یاد می‌آورند. اثری در ژانر موسیقی کودک و نوجوان که در سال‌های پایانی جنگ ایران و عراق توسط گروه سرود آباده خوانده شد و بارها و بارها در برنامه کودک تلویزیون پخش شد. این قطعه که روایتی داستانی دارد دلتنگی‌های فرزند خردسالی که پدرش را که به جنگ رفت و بخواب دیده است بیان می‌کند و مادر قصه دلآوری‌های پدر رزمنداهش را برای او تعریف می‌کند. قصه بابا برای بار اول در یک رژه نظامی در حضور مقام معظم رهبری که رئیس جمهوری وقت ایران بودند، در شیراز خوانده شد و پس از پخش آن در صدا و سیما شهرت بسیاری گرفت و رئیس جمهوری وقت از اعضای گروه تجلیل کرد.

انقلاب اسلامی و دوران دفاع مقدس بخشی ماندگار از تاریخ سرزمین‌مان ایران است، روزگاری که با گذشت بیش از ۴۰ سال همچنان یادآور روزهای خوش پیروزی است اما در کنار این اتفاقات آنچه که موجب شد در این سال‌ها صدای آن دوران شنیدنی‌تر شود ساخت و تولید آثار فرهنگی هنری در این زمینه بود. دورانی که هنرمندانی چون اسفندیار قره‌باغی، محمد گلریز، مهرداد کاظمی، رشید وطن‌دوست، جهانگیر زمانی، زنده یاد احمد علی راغب، حمید شاهنگیان، زنده یاد حمید سبزواری و... پای ثابت ساخت این سرودها بودند بویژه هنرمندانی که در دوران ۸ سال دفاع مقدس همراه و همدل با ارکستر سمفونیک در پشت جبهه‌های جنگ ساختند و نواختند و شوری دیگر از آن دوران به ثبت رساندند. اسفندیار قره‌باغی خواننده‌ای که بیش از ۸۰۰ سرود ارزشمند در این زمینه ساخته و خوانده است. او متولد اول بهمن ماه به سال ۱۳۲۲ است و در کوچ قره‌باغی‌های تبریز به دنیا آمده و پس از گذراندن دوره اول متوسطه در دبیرستان بدر تهران، به تبریز رفت و از سال ۱۳۳۸ وارد هنرستان موسیقی و خردادماه سال ۱۳۴۳ فارغ‌التحصیل شد و به عنوان معلم موسیقی در مدارس کرمانشاه به استخدام وزارت فرهنگ درآمد تا آنکه اواخر سال ۱۳۴۸ به تهران منتقل و در گروه اپرای تهران مشغول به کار شد و ضمن خوانندگی در گروه گر اپرای تهران پس از عزیمت و بازگشت از ایتالیا، با عنوان سولیست باس اپرای تهران نیز نقش‌های بسیاری را در اجراهای مختلف عهده‌دار شد. این خواننده نام آشنا دارای مدرک معادل دکترای آواز کلاسیک (درجه اهنری) از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است و ساز تخصصی‌اش ترومپت است، اگرچه با پیانو و ویولن نیز آشنایی دارد و در کنار آموزش آواز، سال‌ها به تدریس این سازها نیز پرداخته است. با او از حال و هوای دوران مقدس و آثاری که در این زمینه تولید شده، صحبت کرده‌ایم که در ادامه می‌خوانید:

■ فعالیت ابتدایی شما در زمینه اپرا بود، چه انگیزه‌ای سبب شد به ساخت و اجرای سرودهای جنگ و انقلاب روی آورید؟

من در خانواده‌ای اهل فرهنگ و هنر متولد و پرورش یافته‌ام و نسبت قاطعی با سردار مشروطه، ستارخان دارم یعنی خانواده ما از ابتدا گرایش انقلابی داشت و پدرم در زمان جنگ جهانی دوم در تبریز حضور و نقش‌های مهمی داشت. در واقع باید بگویم میهن‌پرستی همیشه در ذات ما وجود داشته و هست. اما علاقه به فرهنگ و هنر مسیر دیگری بود که در زندگی‌ام انتخاب کردم و بر همین اساس برای آموختن آن به هنرستان موسیقی رفتم و تحصیلاتم را در این زمینه ادامه دادم و بعد از فارغ‌التحصیلی اولین اجرای رادیویی‌ام در سال ۱۳۵۰ بود با سرود «ای ایران ای مرز پر گهر» که با همکاری ارکستر بزرگ رادیو تلویزیون ملی ایران و با رهبری فرهاد فخرالدینی انجام گرفت. اثری که قبل‌تر زنده‌یاد استاد بنان خوانده بود در واقع از کودکی به خواندن این سرودها علاقه‌مندی بسیار داشتم. بعد از آغاز همکاری در رادیو، آرام آرام به سمت اپرا گرایش پیدا کردم و به عنوان خواننده سولیست باس اپرای تهران معرفی شدم و در آن سال‌ها معلم آواز هم بودم و همچنان تدریس می‌کنم و البته در برهه‌ای هم رهبری گروه کر تالار رودکی را برعهده داشتم و علاوه بر این

گروه، گروه‌های کبر دیگری هم در صدا و سیما و جاهای مختلف ایجاد کردم حتی در تبریز گروه کر ارکستر سمفونیک را تشکیل دادم و کارهایی که ساختم با دیگر دوستان خواندن و یا خودم اجرا کردم و یا آثار دیگران را می‌خواندم البته باید بگویم تمامی این کارها به صورت گروهی انجام گرفته و آن زمان یک تیم قوی و منسجم بودیم تا توانستیم این کارها را به درستی انجام دهیم و شعاری بزرگ ما که کمک خواننده و شعری عزیزان آهنگساز، بسیاری در این زمینه داشتند و همچنین دستپوس تک تک صدابردارانی هستم که کارهای ما را ثبت و ضبط کردند. درواقع این کارها برخاسته از یک اتحاد و حمایت

خاطرات ساخت آثار دوران دفاع مقدس به روایت اسفندیار قره‌باغی خواننده اپرا و سرودهای انقلابی

آثار ماندگار دوران جنگ بر کسی پوشیده نیست

ندا سیجانی
خبرنگار

■ با این حساب می‌توان نگاه مثبت و امیدوارانه‌ای به نسل جوان داشت!

جبر زمان انسان را وادار خواهد کرد تا در سبک زندگی خود تغییراتی به وجود آورد، براین اساس وقتی چشم و گوش جوان ایرانی به سوی فرستنده‌های خارجی است خود باید مسیر درست را انتخاب کند. اخباری که از شبکه‌های ماهواره‌ای منتشر می‌شود هیچ‌گاه به نفع مملکت ما نبوده و دائماً از مشکلات مردم ایران می‌گویند. آرزوهای بی اساس در سر دارند و با بوق و کرنا این خبرهای کذب را تبلیغ می‌کنند اما یک ایرانی لایق این حرف‌ها نیست و امیدوارم دولت از این جوانان حمایت کند تا به جایگاهی برسیم و روزهای قشنگ و روشن را ببینیم.

از میان آثار بی‌شماری که ساخته‌اید، کدام یک مورد علاقه شما است؟
سرود «امریکا امریکا» یکی از کارهایم است که در ذهن مردم جای گرفته و خوانده می‌شود، سرودی که به مناسبت پیروزی انقلاب اسلامی ساخته شد. اثر دیگرم سرودی زیبا بود به نام «پیروزی»

ساخته علی رحیمیان و با شعری از مجتبی کاشانی که با همراهی گروه کر آن را خوانده‌ام. البته سرودهای دیگری هم بودند که اشعارشان را آقای معلم سروده بود. سرود پیروزی چندین بار با ارکستر سمفونیک در تالار وحدت و در حضور مقام معظم رهبری که آن زمان رئیس جمهوری وقت بودند، اجرا شد. ایشان مشتاق شنیدن چنین سرودهایی بودند و با عشق و علاقه به تالار می‌آمدند و پیام‌های پرمهرشان را دریافت می‌کردیم و کارهایی که می‌ساختیم به حضورشان می‌رسید و مقام معظم رهبری می‌شنیدند. درواقع باید بگویم کمک بزرگی در ساخت این سرودها و موسیقی‌های آن زمان داشتند و بعد از آن به دست کسانی سپرده شد که چندان نگاه پر مهری به این سرودها نداشتند و به همین دلیل سرودها مورد بی‌توجهی قرار گرفتند.

از کارهایی که در دوران جنگ و دفاع مقدس ساخته شده شاید دو نسل می‌گذرد، با این حساب آیا نسل جدید یا جامعه امروز ما پذیرش ساخت و شنیدن چنین کارهایی را دارد؟ یا تاریخ مصرف آن به همان دوران جنگ برمی‌گردد؟

سرودهای انقلابی و دفاع مقدس همیشه انرژی دهنده و نیروبخش روحیه جامعه است اگر آن زمان جنگ بود، امروز موضوعاتی دیگری بر سرکار آمده و

دسته‌جمعی بود که ماحصل آن در دوران دفاع مقدس شنیده شد و موجب ایجاد روحیه و انرژی مثبت به رزمندگان در جبهه‌های مختلف بود و این اتفاقات به دلیل اثرگذاری مثبت این سرودها بود. اما در حال حاضر سال‌های بسیاری است که نسبت به این آثار کم لطفی شده است. چندی قبل فیلمی در صفحه‌های مجازی دیدم که در خصوص صحبت‌های آقای اسماعیلی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی بود و ایشان یادی از من داشته است و یکی از ملودی‌های مرا گوش کرده بود و این حرکت ایشان نشان از توجه و لطف وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی نسبت به سرودهای انقلابی و ارزشی است.

من در دوران انقلاب و دفاع مقدس بیش از ۸۰۰ سرود ساخته و خواندم و علاوه بر این همان طور که اشاره کردم، رهبری گروه کر ارکستر را هم برعهده داشتم و این زندگی هنری من بوده تا به امروز و از این اوضاع گلایه و نارضایتی هم ندارم و تنها انتقاد من به بازاری است که برای دلال‌ها به وجود آمده. این کارها که به عنوان آثار موسیقی به بازار موسیقی آمده‌اند به لحاظ فرهنگی و هنری هیچ وجهاتی ندارد و ماندگار نیستند تنها چند صحنی شهرت دارند و بعد از بین می‌روند اما آثار هنرمندانی همچون غلامحسین بنان همیشه زنده و جاویدان است به این دلیل که این کارها ریشه در فرهنگ و هنر اصیل ایران داشته و دارد و با اندیشه و تفکر و اصول کاری این هنرمندان ساخته شده و این دلیل بقای این آثار است. درواقع ماندگاری چنین آثاری موجب شد بعد از انقلاب فعالیت خود را در رادیو و تلویزیون آغاز کنم و سبک کاری‌ام در ابتدا اپرا بود اما بعدها به ساخت سرودهای انقلابی و ارزشی وارد شدم، کارهای بسیار اثرگذار بویژه در زمان جنگ و دفاع مقدس که نتایج آن همچنان دیده و شنیده می‌شود و مسلمان بر کسی پوشیده نیست. در دوران جنگ بنا به دستور و حمایت ۱۷ کشور عراق به ایران حمله کرد و برای نابودی ایران از هیچ هزینه‌ای دریغ نکردند، آن هم در زمانی که ایران شرایط اقتصادی و سیاسی خوبی نداشت اما با وجود این مشکلات سربلند ایستادگی کردیم و نگذاشتیم موقعیت و موجودیت‌مان نابود شود و این اتفاق بزرگ را مدیون افرادی هستیم که با جان و دل از سرزمین‌مان محافظت کردند تا امروز بتوانیم آزادانه در خیابان‌های شهر قدم بزنیم و نفس بکشیم.

می‌توانیم سرودهایی بسازیم در زمینه مبارزه با فساد، اخلاص‌ها و مبارزه با افرادی که کشور را از جاده اصلی منحرف کردند و این سرودها می‌تواند در جامعه راهی برای خود باز کند و جایگاهی داشته باشد. سرود همیشه درد دل ملت و انرژی دهنده مردم است.

برای آشنایی نسل نو ظهور ایران با این نوع آثار چه اقداماتی باید صورت بگیرد؟

براین اساس باید بگویم برای سر و سامان دادن به این موسیقی‌ها امید می‌باشد که رسانه ملی ندارم و تنها امیدوارم وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی مرکزی با عنوان سرود راه‌اندازی کند یعنی اجازه موسیقی و ساختن آثار از شهرداری‌ها، صدا و سیما و حوزه هنری و تمامی ارگان‌هایی که در این زمینه فعالیت می‌کنند، گرفته شود و اداره‌ای تحت عنوان سرود راه‌اندازی شود، ما می‌توانیم موسیقی سازنده و درست و متعالی داشته باشیم و جوانان را به طرف موسیقی درست هدایت کنیم و آن زمانی است که آرزوی ما برآورده می‌شود.

علاوه بر حمایت ارگان‌هایی که در این زمینه فعالیت می‌کنند، چه اقداماتی را باید صورت بگیرد تا هنرمندان هم گرایش و علاقه‌مندی نشان بدهند؟
من بر این باورم وقتی زمینه مهیا و آماده شود، بالطبع آنها جذب خواهند شد.
از آهنگسازان کشورمان هم نسبت به تولید این کارها کم‌رنگ ظاهر شده‌اند؟
به این دلیل که سیستم دولتی و پول‌سازی و از سوی دیگر درآمد‌های کلان موجب شده این آهنگسازان روبه بازاری آورند که برایشان پول ساز باشند آیا در مدت نزدیک به دو سال که کرونا آمده، حمایتی از هنرمندان صورت گرفته است؟
در زمینه شعر و ادبیات چطور؟
وقتی جای عزیزان و بزرگانی چون مرحوم حمید سبزواری یا آقای محمود شاهرخی یا سایر دوستانی که آن زمان با جان و دل همکاری می‌کردند به یک عده ترانه‌سرای تازه به دوران رسیده واگذار شود که نام آثارشان را شعر نو می‌نامند و معانی چیز دیگری است و کیفیتی در آن نیست اما اسم خود را به گوش جامعه می‌رسانند. امیدوارم کسانی که دلشان برای این ملت و مملکت می‌سوزد، در جایگاهی قرار بگیرند که روز به روز مملکت ما آزادتر و آبادتر باشد.